

րինքն անցան: Վերագլին յիշատակեցինք զՎնակ՝ արշակունի իշխանն, որուն պարտական էր Արտաշիր՝ Հայաստանի մէջ ունեցած յարողութիւնները: Բայց Անակ իւր մասնութեան պտուղն պիտի չվայելէր. վասն զի Հայաստանի պետութիւնը ընդունելէ ետքն ինքն ալ իւր կողմակիցներովը ընդունեցաւ:

Ինչպէս Խոսրովի ժամանակ, նոյնպէս Հոսալ սրբաբողոք ստատկմանէն առաջ մ'ազատեցաւ: Կապագովիդ ինտարիա քաղաքն տարուեցաւ եւ քրիստոնէից մէջ մեծցաւ: Անակայ պսառաւորն էր Գրիգոր, որ յետոյ Հայոց առաքեալն եւ Տրդատայ՝ Հայոց վերջին հեթանոս եւ առաջին քրիստոնէից թագաւորին դարձնողն եղաւ: Հարկաւ Հայ առաքեալը չկրցաւ իւր պաշտօնն պնդել գիրութեամբ կատարել: Որպէս զի իւր քարոզութեան արգելքները նկարագրական ոճով ստորագրուին, աւանդուին սկսաւ վկայագրել, թէ Գրիգոր 13 տարի խոր վերապի մը մէջ տառապեցաւ: Այսօրուան օրս իսկ եւփրատայ հովտին մէջ՝ Խորվերապն կը ցուցուի: Տրդատ երկայն ատեն չուր կենալով եւ աշխարհաքաղաքին հետշարունակ յարաբերութեան մէջ ըլլալուն՝ բնականացեալ Հռոմայեցի մը դարձաւ, եւ օտար հաւատք ունեցողներուն ի մասնաւորի քրիստոնէից դէմ յետին աստիճանի անգթութեամբը՝ Հռոմէական կայսերաց համեմատն հանդիսացաւ: Դոյն ատեն Տրեբրիս գետին քով բարոյեցած էր վերջին՝ Գոկոզեախնոսի անգութ հալածանքը. քստմեկի մահուանէ մ'ազատելու համար Հռիփսիմ ծաղկահասակ իշխանազուն օրորորով՝ լատիններն է չլսյալստան փխտաւ, որ նոյն ժամանակ քրիստոնէից ապստամբարանն էր: Բայց պս Հայաստանը Տրդատայ իշխանութեան չէր վերաբերեր, այլ «Փոքր Հայքն» եւ Կապագովիդ Սեբաստիան (Սեբազն) էր: Հռիփսիմէ անցը շուրջամբ Վաղարշապատ ապաւինեցաւ, որ արդի իշխաններն հետեւ չէր: Երբ թագաւորն ալ դարձնելու փորձ մ'ըրաւ, բռնուեցաւ եւ իրեններովն անգթութեամբ քարկոծեցաւ:

Թի. Էնթիմոսի հիմնարկով իմն:

Այս՝ Տրդատայ քրիստոնէութեան հակառակ վերջին գործն էր: Հռոմայեցի Հռիփսիմի մահուանէ քիչ մ'ետքը՝ թագաւորը Գրիգորի ձեռքը դարձաւ եւ իւր բովանդակ բանականութեամբ Գալէի՝ քով մկրտուեցաւ: Տրդատայ՝ որ իւր լատինացեալ Տրդատէս անունն փոխեց եւ Հայ՝ Տրդատ Մեծ անունն առաւ, առաջին հիմնարկ

1 Այս է Բագրատի Եփրատայ քաղ:

կուծիւնն Ս. Թովհաննու եկեղեցին էր, որ այսօրուան Իււքիլիսէն է, Տիարիկի եւ Քարաքիլիսի մէջտեղը: Այս յիշատակաց արժանի հիմնարկութիւնն եղաւ Գրիգորի 306 թն, որ է ըսել՝ ճիշդ իշխաններն շինութեան ժամանակը: Շինութեան հրամանը Գրիգորին տրուեցաւ, որ այնուհետեւ իւրեւ առաջին Հայրապետ զայն ժառանգեց: Եւսոյ Գրիգորին մեծ եռանդեամբն սկսան բովանդակ հեթանոսական մեհեմաններն՝ որոնք ապակաւեալ զբաղարշապատէն կը ծառայէին, կործանելու քանդել: Ասոնք Արամազդայ, Անահայ (Արտանայ) եւ Միհրատատեոց մեհեմաններն էին: Երբ Տրդատ իւր մեծահամբաւ փառաւոր կեանքն կրեց, աբուսիքը Վաղարշապատէն՝ Անի փոխադրեցաւ: Նոյնպէս Գրիգորի մահուանէ 100 տարի ետքը, պատրիարքական աթոռն իշխաններն Գուրի փոխադրեցաւ, որ Արտաշատայ քով՝ Երևանի հարաւային կողմերն երեք մղն հեռու է: Վաղեմի չէրեց պսոր իսկ անկէ Եսոսիոյ հովիտը կը նայի: Մինչեւ Ը. դար, որ ծանր տառապանաց սկիզբ եղաւ եւ գրեթէ ամբողջ միջին դարու ժամանակը տեւեց, պատրիարքները Գուրին մնացին: Երբ Սէլուզեան Ալի Արալան Հայոց տէրութեան վերջ տուաւ, պատրիարքական աթոռը դարձեալ իշխանին էր, ուր յընթաց ժամանակաց նորանոր չէրքեր եւ նորոգութիւններ կատարուեցան: Աղային պաշտպան Սրբոյն անունովը կառուցեալ նախնական եկեղեցւոյն քով՝ Հռիփսիմ վկայուհոյն եկեղեցին բարձրացած է, որուն հիման քարն ապաշխարութեան համար ինքնին արքայն Տրդատ գրաւ: Երրորդ սրբավայրն՝ Գալիանայ եկեղեցին է:

(Հարաւմեկն:)

4. Թ. Թ.

ՅԵՒԼԵՍ ՆԵՎ

ՀԱՅՈՑ ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԺՈՐԴՆԵՐՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱՅ

Պէտքս նեվ՝ Muséon ուսումնաթեմքի մը այս տարւոյ Յունիսի թուրքի մէջ մասնաւորական տնտեսութիւն մ'ունի գրած (7 երես) այս վերնագրով. Հայկական գրականութեան անկէ մը նոր հրատարակութիւն է: Այս սոյն յօդուածին համառօտութիւնն:

«Այս ազգն, այս օրս ջիւղուցան՝ Արիոյ եւ Եւրոպոյի մէջ մասնաւորական մշակութեան բազմաթիւ կենդանիներ ունի: Ամեն կարգ իւր ընտանեաց կրթութեան պարզեցնել կ'աղանձ՝ ամենայն հոգով

1 Թերեւս չիմոթած է հեղինակը. վասն զի արքունեաց Գուրի փոխադրուելէ Զաքի. Մարզպանաց ժամանակ եղած է եւ ու ինք Տրդատայ մահուանէ անմիջապէս ետքը՝ վաղարշապատ մնաց միշտ արքայանոս քաղաք մը Արշակունի թագաւորաց:

2 Quelques récentes publications de Littérature arménienne. Տես Հռիփսիմ Ժառնգ:

